ΕΤΟΣ Δ'. Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 16 Μαρτίου 1914 ΑΡΙΘ. 169.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗ͂Ι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΑΠΑΝΗ͂Ι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

ΟΜΙΛΙΑ Ε'.

«Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

Εἰς τὰς προηγουμένας ὁμιλίας περιωρίσθημεν εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν δύο πρώτων λέξεων τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς. Καλοῦμεν τὸν Θεὸν ***Πατέρα*** διότι εἶναι πράγματι Πατήρ. Ἔπλασεν ἡμᾶς, Κυβερνᾷ ἡμᾶς καὶ ἐδωρήσατο ἡμῖν τὴν υἱοθεσίαν. Καλοῦμεν τὸν Θεὸν ***Πατέρα ἡμῶν,*** καὶ οὐχὶ Πατέρα μου, καὶ ὅταν ἀκόμη προσευχώμεθα ἕκαστος κατ' ἰδίαν μόνος του, διότι εἴμεθα ὅλοι ἀδελφοί, ἀδελφοὶ ἐκ καταγωγῆς, διότι ὅλοι ἔχομεν γενάρχην τὸν Ἀδάμ, ἀδελφοὶ ἐν Χριστῷ, διότι ἔχομεν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸν Χριστόν, ἀδελφοὶ ἐν Ἐκκλησίᾳ, διότι ὅλοι τὸν αὐτὸν ἁγιασμὸν ἐλάβομεν διὰ τῶν ἁγίων Μυστηρίων, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦ τριπλοῦ τούτου δεσμοῦ τῆς ἀδελφότητος ὀφείλομεν, ὄχι μόνον νὰ προσευχώμεθα οἱ μὲν ὑπὲρ τῶν δέ, νὰ προσευχώμεθα ὑπὲρ ἀλλήλων, ἀλλ' ἀκόμη καὶ νὰ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, καὶ νὰ βοηθῶμεν ἀλλήλους καὶ νὰ συμπεριφερώμεθα πρὸς ἀλλήλους ὡς ἀδελφοὶ γνήσιοι καὶ ἀληθεῖς.

Ἀλλ' ὁ Θεός, ὁ Πατὴρ πάντων ἀνθρώπων, ποῦ ἔχει τὸν ἑαυτοῦ θρόνον; Ποῦ πρέπει νὰ κατευθύνηται ἡ προσευχὴ ἡμῶν; Ἰδοὺ τὸ θέμα τῆς σημερινῆς ἡμῶν ὁμιλίας.

Γινώσκομεν οἱ πάντες, Χριστιανοί μου ἀγαπητοί, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρών. Οὐδεὶς ὑπάρχει τόπος ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ὅπου νὰ μὴ ἦναι παρών. Ἀλλὰ προσοχή. Μὴ φαντασθῆτέ τι τὸ ὑλικὸν ἐπὶ τοῦ

Θεοῦ, ἢ τὸ σωματικόν, ἢ τὸ διαιρετόν, ἢ τὸ προσομοιάζον πρὸς οἱανδήποτε ἔκτασιν. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀδιαίρετος, ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μέρος ἐδῶ καὶ μέρος ἐκεῖ. Εἶναι ὂν ὕψιστον, ὂν ἀπόλυτον, ὂν ἄπειρον, ὄν, ὅπερ εἶναι ὁ ὤν, Θεὸς ἄπειρος καὶ αἰώνιος. Εἶναι ὅλος ἐν παντὶ τόπῳ χωρὶς νὰ περιορίζηται ὑπό τινος τόπου· ὅπως δὲ ἡ αἰωνιότης αὐτοῦ εἶναι ξένη πρὸς πᾶσαν διαδοχὴν χρόνου καὶ δὲν ἀναπτύσσεται εἰς μέρη, οὕτω καὶ τὸ ἄπειρον αὐτοῦ εἶναι ξένον πρὸς πᾶσαν ἔκτασιν καὶ διαίρεσιν.

Ἀλλ' ἤδη γεννᾶται τὸ ἐρώτημα· ἀφ' οὗ ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρὼν καὶ μάλιστα πανταχοῦ εἶναι ὁλόκληρος, διατί αἱ ἅγιαι Γραφαὶ εἰς πλεῖστα χωρία μεταχειρίζονται τοιαύτας ἐκφράσεις, αἱ ὁποῖαι παριστάνουσι, τρόπον τινά, ὅτι ἡ μόνη κατοικία τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ οὐρανός; Ὁ Προφήτης Δαυΐδ, ἐν παραδείγματι, λέγει· *«ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτοῖς». Κύριος ἐν τῷ οὐρανῷ ἡτοίμασε τὸν θρόνον αὐτοῦ καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ πάντων δεσπόζει».* Ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲ Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει αὐτοῦ λέγει ὅτι ἐπὶ τοῦ θρόνου τούτου τοῦ ἐν οὐρανῷ εἶδε καθήμενον τὸν Θεόν· *«καὶ εὐθέως ἐγενόμην ἐν πνεύματι· καὶ ἰδού, θρόνος ἔκειτο ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενος· καὶ ὁ καθήμενος ἦν ὅμοιος ὁράσει λίθῳ ἰάσπιδι καὶ σαρδίνῳ».* Τέλος αὐτὸς ὁ Κύριος ὁ διδάξας ἡμᾶς νὰ ἀποκαλῶμεν τὸν Θεὸν Πατέρα ἐντέλλεται ἡμῖν νὰ κατευθύνωμεν τὴν ἡμετέραν προσευχὴν πρὸς τὸν οὐρανόν. *«Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς».* Τί ἆρά γε συμβαίνει ἐνταῦθα; διατί ἡ ἀντίφασις αὕτη; Ἀλλ' ἡ ἀντίφασις αὕτη εἶναι φαινομενικὴ μόνον, οὐχὶ πραγματική. Καὶ ἰδοὺ πῶς.

Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος δυσκολεύεται νὰ φαντασθῇ τὸν Θεὸν ἀσώματον, αἱ Γραφαὶ συγκαταβαίνουσαι εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ταύτην ἀσθένειαν, ἀφήνουσιν αὐτὸν νὰ φαντάζηται τὸν Θεὸν ὅμοιον μὲ τὸν ἑαυτόν του, ἄνθρωπον τρόπον τινα, ἀλλ' ἀπείρως ἀνώτερον αὐτοῦ, βασιλέα, ἀλλὰ βασιλέα ὑπερέχοντα τῶν λοιπῶν βασιλέων κατὰ τοῦτο ὅτι ἔχει τὸν θρόνον αὐτοῦ ἐν Οὐρανοῖς. Ἐπειδὴ δὲ πᾶς ἄνθρωπος προσευχόμενος δὲν εἶναι οὔτε φιλόσοφος οὔτε Θεολόγος λεπτολογῶν περὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεως, διὰ τοῦτο κατευθύνει τὸν νοῦν αὐτοῦ καὶ ὑψώνει τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ τὸ βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀνακράζει ὡς ὁ Δαυΐδ *«πρὸς σὲ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ οὐρανῷ».*

Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἄλλος λόγος, δι' ὃν ἀπευθύνομεν τὴν προσευχὴν ἡμῶν πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα ἡμῶν. Ὁ λόγος οὗτος εἶναι ὅτι διὰ τῆς ἐκφράσεως ταύτης συναισθανόμεθα βαθύτατα τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ. Ἡ λέξις ***οὐρανὸς*** ἄλλαις λέξεσι δίδει ἡμῖν τὴν ἰδέαν τῆς θείας παντοδυναμίας. Τὸν τρόπον δὲ τοῦτον τοῦ σκέπτεσθαι ἐδίδαξεν ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἰώβ. «*Ζῶσαι* λέγει ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἰώβ, *ὥσπερ ἀνὴρ τὴν ὀσφύν σου· ἐρωτήσω δέ σε, σὺ δέ μοι ἀποκρίθητι. Ποῦ ἦς ἐν τῷ θεμελιοῦν με τὴν γῆν;... Τίς ἔθετο τὰ μέτρα αὐτῆς;... Ἐπὶ τίνος οἱ κρίκοι αὐτῆς πεπήγασι; Τίς δέ ἐστιν ὁ βαλὼν λίθον γωνιαῖον ἐπ' αὐτῆς; Ὅτε ἐγενήθησαν ἄστρα ᾔνεσάν με φωνῇ μεγάλῃ πάντες ἄγγελοί μου... Νενουθέτησαι δὲ τὸ εὖρος τῆς ὑπ' οὐρανόν;... Συνῆκας δὲ δεσμὸν Πλειάδος, καὶ φραγμὸν Ὠρίωνος ἤνοιξας;... Ἐπίστασαι δὲ τροπὰς οὐρανοῦ;... Ἀποστελεῖς δὲ κεραυνοὺς καὶ πορεύσονται;... Τίς*

» *δὲ ὁ ἀριθμῶν νέφη σοφίᾳ οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν ἔκλινεν ;»* Ὁ λέξις λοιπὸν ***Οὐρανὸς*** εἶναι ἡ μεγαλοπρεπεστέρα παράστασις καὶ ἔκφρασις τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ προσευχόμενος διὰ μὲν τῆς λέξεως ***Πατὴρ*** κατανοεῖ καὶ αἰσθάνεται ὅτι ἐκεῖνος πρὸς ὃν ἀπευθύνει τὴν ἑαυτοῦ προσευχὴν εἶναι πανάγαθος καὶ πανοικτίρμων καὶ ταχὺς εἰς βοήθειαν καθὸ πατήρ, διὰ δὲ τῆς λέξεως ***ἐν οὐρανοῖς*** κατανοεῖ καὶ πιστεύει ὅτι ὁ Πανάγαθος αὐτοῦ Πατὴρ εἶναι καὶ Θεὸς Παντοδύναμος, ὅστις ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα καὶ δύναται ἑπομένως τὰ πάντα.

Λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶναι ὁ μόνος Ὤν, ὁ ἄπειρος, ὁ παντοδύναμος ὁ διὰ μόνου τοῦ λόγου αὐτοῦ ποιήσας ἐκ τοῦ μηδενὸς τόν τε ὁρατὸν καὶ τὸν ἀόρατον κόσμον. Ἀλλὰ τὸν Θεὸν τοῦτον δὲν βλέπω. Εἶναι ὄντως πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν· «*ἐν αὐτῷ*, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος » Πέτρος, *ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν*». Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμη ζητήσω αὐτόν, *ἵνα ψηλαφήσω αὐτὸν καὶ εὕρω*, καὶ πάλιν δὲν βλέπω αὐτόν.... Καὶ λοιπὸν οὐδέποτε θὰ ἴδω τὸν Θεόν ; Μακρὰν ἀφ᾽ ἡμῶν, Χριστιανοί μου, τοιαύτη σκοτεινὴ σκέψις. Γινώσκομεν ὅτι πέραν τῶν οὐρανῶν, τοὺς ὁποίους βλέπομεν, ὑπάρχουσιν ἄλλοι οὐρανοὶ τοὺς ὁποίους δὲν βλέπομεν· οὐρανοί, ἔνθα ὁ ἀθάνατος βασιλεὺς τῶν αἰώνων ἔταξε τοὺς λατρεύοντας αὐτῷ· οὐρανοί, ἔνθα δείκνυσιν ἑαυτὸν καὶ παραχωρεῖ ἵνα βλέπωσι καὶ ἀπολαύωσιν αὐτοῦ, ἐφ᾽ ὅσον εἶναι ἐφικτὸν εἰς δημιουργήματα, οἱ Ἄγγελοι αὐτοῦ, τὰ Σεραφείμ, Χερουβίμ, Θρόνοι, Κυριότητες, Ἀρχαί, Ἐξουσίαι, Δυνάμεις. Οἱ Ἅγιοι αὐτοῦ, Πατριάρχαι, Προφῆται, πάντες οἱ δίκαιοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἀπόστολοι, Μάρτυρες, Ἱεράρχαι, Ὁμολογηταί, Ὅσιοι, Παρθένοι, ὅλοι οἱ δίκαιοι τῆς Καινῆς Διαθήκης... Εἰς αὐτὸν τὸν Οὐρανὸν τῶν οὐρανῶν ἐλπίζω ὅτι θὰ ἀναβῶ κἀγὼ ἡμέραν τινά· εἰς τὴν ἁγίαν ταύτην κοινωνίαν τοῦ Οὐρανοῦ τούτου ἐλπίζω ὅτι θὰ καταταχθῶ κἀγώ. Ὁ Θεὸς εἶναι ὁ Πατὴρ ἡμῶν, «*Πάτερ ἡμῶν*». Ὁ Πατὴρ ἡμῶν Θεὸς εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ τρόπον τινὰ κατοικίᾳ, «*Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*». Ἐνταῦθα δὲ ὅπου εἶναι ὁ Πατήρ, εἶναι ἡ πατρίς. Ἐνταῦθα ὅπου εἶναι ὁ Πατήρ, εἶναι ἡ κληρονομία. Ὁ οὐρανὸς λοιπὸν εἶναι ἡ ἡμετέρα πατρίς, ἡ ἡμετέρα κληρονομία. Ἰδοὺ διατί ἐνετείλατο ἡμῖν ὁ Σωτὴρ νὰ λέγωμεν προσευχόμενοι, «*Πάτερ ἡμῶν » ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*», διὰ νὰ ἀτενίζωμεν μετ᾽ ἐλπίδος εἰς τὴν οὐράνιον ἡμῶν Πατρίδα, τὴν μόνην ἀληθινὴν πατρίδα.

«***Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας***», ἀγαπητοί ! Ἄνω, εἰς τὴν ἐν οὐρανοῖς Πατρίδα ἡμῶν ἂς ἔχωμεν πάντοτε ἐστραμμένην τὴν ἡμετέραν διάνοιαν. Εἰς τὴν Πατρίδα ἡμῶν ταύτην τὴν γνησίαν τὴν ἀναφαίρετον ἂς ἔχωμεν προσηλωμένην τὴν ἡμετέραν καρδίαν. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος πληροφορεῖ ἡμᾶς, ὅτι «*οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπι» ζητοῦμεν*». Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀλλαχοῦ προτρέπει ἡμᾶς ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος τὰ ἄνω νὰ ζητῶμεν, τὰ ἄνω νὰ φρονῶμεν, «*τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ » ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος· τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ » ἐπὶ τῆς γῆς*». Γένοιτο.

ΛΟΓΟΣ
ΠΕΡΙ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΑΡΓΙΑΣ

«Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ἁγιάζειν »αὐτήν. Ἓξ ἡμέρας ἐργᾷ, καὶ ποιήσεις πάντα »τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ Σάββατα »Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου». (δ. ἐντολὴ τοῦ Δεκαλόγου).

Δόξα τῷ Θεῷ. — Πόθεν ἔλαβον, ἀγαπητοί, ἀφορμὴν νὰ δοξάσω κατὰ τρόπον ἰδιαίτερον τὸν ἅγιον Θεόν; Διότι ἤρχισεν ἀπό τινος καιροῦ νὰ ἐφαρμόζηται καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν πατρίδα ὁ νόμος περὶ Κυριακῆς ἀργίας. Μὲ τὴν ἐφαρμογὴν δὲ τοῦ νόμου τούτου ἤρχισε συγχρόνως νὰ ἐξαλείφεται ἀπὸ τὴν Κρήτην μία φοβερὰ ἀσχημία, ἡ ὁποία δὲν μᾶς ἐτίμα διόλου τοὺς Κρῆτας οὔτε θρησκευτικῶς οὔτε κοινωνικῶς. Διότι ἡ Κυριακὴ ἀργία εἶναι ἀνέκαθεν καθιερωμένη παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἐν Κρήτῃ, ἀλλὰ δυστυχῶς ἡμεῖς μέχρι μόλις πρὸ ὀλίγου χρόνου, δὲν τὴν ἐσεβόμεθα. Ὡς ἐκ τούτου δὲ ποίαν ὄψιν ἐπαρουσίαζεν ἐν Κρήτῃ ἡ ἁγία ἡμέρα τῆς Κυριακῆς; Ἐντρέπεται καὶ νὰ τὸ εἴπῃ τις! Ἐπαρουσίαζε τὴν θλιβερὰν ἐντύπωσιν ἡμέρας, κατὰ τὴν ὁποίαν πρῶτον μὲν οἱ χωρικοί μας ἐνόμιζαν ὅτι ὤφειλαν, διὰ νὰ μὴ χάσουν δῆθεν μίαν ἄλλην καθημερινὴν τῆς ἑβδομάδος, νὰ ἐπωφεληθοῦν τὴν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς ἢ ἄλλην τινὰ μεγάλην ἑορτὴν διὰ νὰ ἔλθουν τότε ἀθρόοι εἰς τὰς πόλεις νὰ πωλήσουν καὶ νὰ ἀγοράσουν, ἀφ᾿ ἑτέρου δὲ οἱ ἔμποροι τῶν πόλεων ἤνοιγαν πρωῒ πρωῒ τὰ καταστήματά των κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς καὶ τῶν ἄλλων ἑορτῶν μὲ τὴν ἀσφαλῆ ἐλπίδα, ὅτι τότε θὰ ἔκαμναν τὴν καλυτέραν πώλησιν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ κίνησις ἐντὸς τῶν πόλεων καὶ ἔξω εἰς τοὺς δρόμους κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν Κυριακῶν καὶ τῶν ἄλλων ἑορτῶν ἦτο προφανῶς μεγαλυτέρα καὶ ζωηροτέρα ὑπὸ ἔποψιν συναλλαγῶν ἀπὸ κάθε ἄλλην ἡμέραν. Δὲν ἦτο δὲ σπάνιον τὸ φαινόμενον νὰ βλέπῃ τις ζῶα χωρικῶν φορτωμένα μὲ ξύλα, ἢ μὲ ἄχυρα, ἢ μὲ κάρβουνα, ἢ μὲ δέρματα, ἢ μὲ κοφίνους, τὰ ὁποῖα ζῶα ἠπείλουν νὰ συγκρουσθοῦν μὲ τοὺς Χριστιανούς, καθ᾿ ἣν στιγμὴν ἐξήρχοντο οὗτοι ἐν σώματι ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς Λειτουργίας. Καὶ δὲν ἠδύνατό τις νὰ μὴ λυπῆται καὶ νὰ μὴ δυσανασχετῇ ἀπέναντι τοιαύτης τοῦ λαοῦ μας συμπεριφορᾶς, ἡ ὁποία βέβαια δὲν ἦτο ἡ προσήκουσα εἰς τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς, ἄλλα καθήκοντα ἐπιβαλλούσης εἰς τοὺς Χριστιανούς,

πολὺ ἀνώτερα τῶν βιωτικῶν ἐνασχολήσεων καὶ μεριμνῶν. Ἀλλὰ δόξα τῷ Θεῷ! Τὸ λυπηρότατον τοῦτο ἄτοπον πρόκειται ἤδη νὰ ἐκλείψῃ, καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὥριζεν ἡ ἐκκλησία νὰ πράττουν ἑκουσίως οἱ Χριστιανοὶ καὶ δὲν ἤθελαν νὰ τὸ πράττουν οὗτοι, ἔρχεται ἤδη ἡ πολιτεία καὶ τὸ ἐπιβάλλει, ἐφαρμόζουσα τὴν Κυριακὴν ἀργίαν ὡς νόμον, οὗτινος ὁ παραβάτης ὑπόκειται εἰς ὡρισμένας τιμωρίας. Διότι δὲν εἶναι μόνον καθαρῶς θρησκευτικοί, ἀλλὰ καὶ ποικίλοι ἄλλοι οἱ λόγοι, οἵτινες ὑπαγορεύουν τὴν Κυριακὴν ἀργίαν, ὅπως, σὺν Θεῷ, θέλει ἀποδείξει ὁ σημερινός μας λόγος.

Εἶναι γνωστή, ἀγαπητοί, ἡ τετάρτη ἐντολὴ τοῦ Δεκαλόγου. Δι᾽ αὐτῆς ἐθέσπισεν ὁ θεόπτης Μωϋσῆς ἐξ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὀφείλουν οἱ Ἰουδαῖοι ἓξ ἡμέρας μόνον καθ᾽ ἑκάστην ἑβδομάδα νὰ ἐργάζωνται, τὴν δὲ ἡμέραν τὴν ἑβδόμην, ἤτοι τὸ Σάββατον νὰ ἁγιάζουν ἰδιαιτέρως, διακόπτοντες πᾶσαν ἄλλην ἀσχολίαν των διὰ νὰ μένῃ εἰς αὐτοὺς ὁ κατάλληλος καιρὸς ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν νὰ τιμοῦν καὶ νὰ λατρεύουν τὸν Δημιουργὸν αὐτῶν, καὶ ἀφ᾽ ἑτέρου νὰ ἀναπαύωνται ἀπὸ τοὺς κόπους τῶν προηγουμένων ἡμερῶν. «Μνήσθητι, λέγει, τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ἁγιάζειν » αὐτήν. Ἓξ ἡμέρας ἐργᾷ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ » τῇ ἑβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου». Εἶναι δὲ θαυμασμοῦ ἄξιον τὸ ποῖον; Ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἀκόμη καὶ σήμερον, κατόπιν τριῶν σχεδὸν χιλιετηρίδων κατὰ τὴν πάροδον τῶν ὁποίων τόσας καὶ τόσας ὑπέστησαν περιπετείας, σέβονται τὸ Σάββατον καὶ φυλάττουσιν αὐτὸ μὲ τὴν αὐτὴν πάντοτε εὐλάβειαν καὶ ὑπεραυστηρότητα. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν εἶδέ τίς ποτε ἑβραϊκὸν κατάστημα ἀνοικτὸν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου εἰς οἱανδήποτε τοῦ κόσμου πόλιν καὶ ἂν ὑπάρχουν Ἑβραῖοι ἔμποροι. Ἐνῷ δὲ εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ ἀργία τοῦ Σαββάτου δὲν βλάπτει τοὺς Ἑβραίους ὑλικῶς, εἶναι ἀφ᾽ ἑτέρου βέβαιον, ὅτι ὁ σεβασμὸς τοῦ θρησκευτικοῦ τούτου θεσμοῦ αὐτῶν τοὺς συγκρατεῖ πάντοτε ἡνωμένους ἐν τῇ διασπορᾷ των εἰς ὅλην τὴν ὑφήλιον καὶ ἐν τῇ ἐλλείψει παρ᾽ αὐτοῖς πάσης ἐθνικῆς ἑνότητος. Τὸ Σάββατον εἶναι διὰ τοὺς Ἑβραίους ὁ πανίσχυρος καὶ αἰώνιος αὐτῶν συνεκτικὸς δεσμός.

Ἀντὶ τοῦ Σαββάτου τῶν Ἑβραίων ἐδέχθη ὁ Χριστιανισμὸς ὡς ἰδιαιτέραν ἡμέραν τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀναπαύσεως ἀπὸ τῶν καθημερινῶν ἔργων τὴν Κυριακήν. Καθὼς δὲ τὸ Σάββατον ἑορτάζουσιν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀπὸ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου καταπαύσεως τοῦ Θεοῦ, οὕτω τὴν Κυριακὴν τιμῶμεν οἱ Χριστιανοὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων. Ἤρχισε δὲ νὰ τιμᾶται ἡ Κυριακὴ ὡς ἑορτὴ Χριστιανικὴ εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀποστόλων. Καὶ τὸ πρῶτον καὶ κύριον καθῆκον τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς ἦτο νὰ παρευρίσκωνται οὗτοι εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν. Πρὸς διάκρισιν ὅμως τῆς Κυριακῆς τῆς νέας Θρησκείας ἀπὸ τὸ Σάββατον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἥτις διάκρισις ἦτο τότε ἐπάναγκες νὰ ἐντυπωθῇ εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν Χριστιανῶν, ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀπήτησε κατ᾽ ἀρχὰς ἀποχὴν ἀπὸ κάθε ἐργασίαν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς. Μόνον δὲ μετὰ πάροδον ἐτῶν τινων ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν ἡ ἰδέα τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τὰς ἐργασίας. Ἀλλὰ καὶ τότε ἡ παῦσις τῶν ἐργα-

σιῶν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὰς ἰδιαιτέρας ἀνάγκας τῶν Χριστιανῶν. Δὲν πρέπει, νομοθετοῦν οἱ Πατέρες τῆς ἐν Λαοδικείᾳ τοπικῆς Συνόδου διὰ τοῦ 29 κανόνος αὐτῆς, δὲν πρέπει οἱ Χριστιανοὶ νὰ ἰουδαΐζουν σχολάζοντες ἀπὸ τὰς ἐργασίας αὐτῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, νὰ σχολάζουν δὲ ὡς Χριστιανοί, ἂν δύνανται βεβαίως, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς, τιμῶντες αὐτὴν ὡς ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Πρῶτος δὲ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, Χριστιανὸς γενόμενος ἀφοῦ ἀπεφάσισε νὰ προστατεύσῃ τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπέβαλε διὰ νόμου τὴν Κυριακὴν ἀργίαν εἰς τὰ δικαστήρια καὶ εἰς τὸν στρατόν. Μετ᾽ αὐτὸν δὲ ὁ Θεοδόσιος καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς συμπεριέλαβον εἰς τὴν Κυριακὴν ἀργίαν καὶ τὰς ἰδιωτικὰς καὶ τὰς δημοσίας συναλλαγὰς καὶ τὰς θεατρικὰς παραστάσεις.

Ἐνῷ δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ Χριστιανικὴ συνείδησις ἐζήτησε τὴν Κυριακὴν ἀργίαν, τὸ δὲ Χριστιανικὸν Κράτος ἐπέβαλεν αὐτὴν ὡς νόμον, ἡ Ἐκκλησία ὅμως καθορίζει τὴν Κυριακὴν ἀργίαν κατ᾽ ἔννοιαν χριστιανικήν, ἥτις ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴν ἀντίληψιν περὶ τοῦ Σαββάτου, τὴν στενὴν καὶ παράλογον, τὴν ὁποίαν καὶ κατέκρινεν ὁ Κύριος ἡμῶν. Ἡ Ἐκκλησία ἔχουσα ὑπ᾽ ὄψει τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Σωτῆρος δὲν ἀπαγορεύει ἀπολύτως κάθε εἶδος ἐργασίας κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς. «Τὸ Σάββατον, ἔλεγεν ὁ Ἰησοῦς ἀποτεινόμενος πρὸς » τοὺς Ἰουδαίους, διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ » Σάββατον». Γνωρίζομεν δὲ ἐκ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν ἐθεράπευσε πολλοὺς τῶν ἀσθενῶν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου, διδάσκων ἡμᾶς διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ ὅτι αἱ φιλανθρωπικαὶ ἐργασίαι ὄχι μόνον δὲν ἀποκλείονται κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλονται ὑπὸ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος. Μία ἐργασία κατὰ τὴν Κυριακὴν γινομένη χάριν τοῦ πλησίον, πρὸς διδασκαλίαν αὐτοῦ διά τινος κηρύγματος ἢ διαλέξεως, ἢ πρὸς θεραπείαν ἐπειγούσης καὶ σπουδαίας των ἀνάγκης· μία ἄλλη ἐργασία κατὰ τὴν Κυριακὴν ἐπίσης ἐκτελουμένη ὑπὲρ τῆς κοινωνίας ἢ τῆς Πατρίδος ἢ τῆς ἰδιατέρας κοινότητος αἱ τοιαῦται καὶ αἱ ὅμοιαι ἐργασίαι δὲν δύνανται βεβαίως ν᾽ ἀπαγορευθοῦν κατὰ τὴν Κυριακήν, ἐπειδὴ καὶ αὗται ἁγιάζουν αὐτὴν μᾶλλον παρὰ νὰ τὴν βεβηλώνουν. Αἱ κοινωφελεῖς καὶ θεάρεστοι πράξεις ἀποτελοῦν συμπλήρωμα τῆς λατρείας, τὴν ὁποίαν ἀπονέμομεν εἰς τὸν Θεὸν κατὰ τὴν ἑορτὴν διὰ τῆς τελέσεως τῆς θείας Λειτουργίας καὶ διὰ τῆς εἰς αὐτὴν παραστάσεως τῶν Χριστιανῶν.

Ποῖαι δὲ ἐργασίαι ἀπαγορεύονται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰς καθιερωμένας ὑπ᾽ αὐτῆς ἑορτάς; Ὅσαι δὲν γίνονται χάριν κοινωφελοῦς τινος σκοποῦ, οὐδὲ ἕνεκα σπουδαίας καὶ κατεπειγούσης ἀνάγκης, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ πλεονεξίας τῶν ἐργαζομένων, οἵτινες προσηλωμένοι ὅπως εἶναι ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὰ ὑλικὰ συμφέροντά των, παραμελοῦν κατ᾽ ἀνάγκην τὰ θρησκευτικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ καὶ κοινωνικὰ καθήκοντα, τὰ ὁποῖα ὡς Χριστιανοὶ εἶχαν νὰ ἐκπληρώσουν κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἑορτῶν. Διότι «τί ἡ Χριστιανῷ πρέπουσα ἑορτή ;» ἐρωτᾷ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, ὅστις καὶ ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος λέγων «ἀκούσωμεν Παύλου λέγοντος· ὥστε ἑορτάζω- » μεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ (μετὰ τῶν διεφθαρμένων ψυχικῶν διαθέσεων » τοῦ παλαιοῦ ἡμῶν ἀνθρώπου), μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας (ἤτοι

» ἐν καρδίᾳ διεφθαρμένῃ καὶ μετὰ διανοίας πονηρᾶς), ἀλλ' ἐν ἀζύμοις » εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας». Ποῖα εἶναι τὰ ἄζυμα ταῦτα τῆς εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας, μετὰ τῶν ὁποίων συνιστᾷ ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἑορτάζωμεν τὰς ἑορτάς; Ἡ καθαρότης τῆς καρδίας, ἡ ἀποκλείουσα ἀπὸ τὸν Χριστιανὸν πᾶσαν σχέσιν πρὸς τὴν κακίαν, καὶ ἡ σταθερὰ τοῦ Χριστιανοῦ ἀπόφασις πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἀγαθοῦ. Τούτου ἕνεκα καὶ ἡ ἑορτή, κατὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦ Χρυσοστόμου, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ εὐφροσύνη πνευματική», εὐφροσύνη, κατὰ τὴν ὁποίαν, καθὼς ἀναφέρουσιν αἱ Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς Χριστιανοὺς «ἄσεμνόν τι ἢ φθέγγεσθαι ἢ πράττειν. Λέγει γάρ που ἡ » Γραφή· δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ, » καὶ τὰς ἀγαλλιάσεις ἡμῶν μετὰ φόβου καὶ τρόμου γίνεσθαι χρή».

Σύμφωνα μὲ τὰς ὑποδείξεις ταύτας τῆς Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς Χριστιανικῆς ἑορτῆς οἱ ἀρχαῖοι Χριστιανοὶ ἑώρταζον τὴν Κυριακὴν καὶ τὰς ἄλλας ἑορτὰς τῆς Ἐκκλησίας μετὰ πολλῆς τῆς εὐλαβείας, καὶ τῆς σεμνότητος, καὶ ἔχαιρον μὲν χαρὰν μεγάλην ἐπὶ τῇ ἐκπληρώσει τοῦ καθήκοντος τῆς λατρείας αὐτῶν καὶ εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεόν, ἀπέφευγον ὅμως πᾶσαν κοσμικὴν ἀπόλαυσιν ἀποβλέπουσαν εἰς ἡδονὴν σωματικὴν καὶ ἀκάθαρτον, διένεμον δὲ εἰς τοὺς πτωχοὺς ὅσοι ἐξ αὐτῶν ηὐπόρουν ἐλεημοσύνην καὶ τροφήν, ἐσχόλαζον δὲ ἀπὸ πᾶσαν ἰδιωτικὴν καὶ δημοσίαν ἐργασίαν, ἐθεώρουν δὲ ὡς ἀπαραίτητον αὐτῶν καθῆκον νὰ συνέρχωνται εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς καὶ νὰ συμμετέχουν εἰς τὴν κοινὴν προσευχήν, ἐνδεδυμένοι τὰς ἰδιαιτέρας των ἑορταστικὰς στολάς.

Καὶ αὕτη μὲν εἶναι ἡ ἀντίληψις καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς Κυριακῆς ἀργίας ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔννοιαν. Ἀλλὰ τὴν Κυριακὴν ἀργίαν υἱοθέτησαν καὶ καθιέρωσαν διὰ νόμου καὶ ὅλα τὰ χριστιανικὰ κράτη. Διὰ τί ἆρά γε; Διότι ἡ Κυριακὴ ἀργία, ἐκτὸς τῆς καθαρῶς θρησκευτικῆς αὐτῆς ὠφελείας ὡς πρὸς τοὺς Χριστιανούς, ἔχει καὶ ἄλλα ἀποτελέσματα πρὸς ὄφελος τοῦ ἀτόμου, τῆς οἰκογενείας, τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ὅλης Πολιτείας, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὤφειλε τὸ Κράτος νὰ καθιερώσῃ τὸ σωτήριον τοῦτο μέτρον. Ποῖα δὲ εἶναι τὰ ἐπωφελῆ ταῦτα ἀποτελέσματα; Ἡ ἀνάπαυσις τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος ἀπὸ τῶν καθημερινῶν κόπων, ἡ παροχὴ εὐκαιρίας εἰς τὸν λαὸν πρὸς πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ διάπλασιν, ἡ παρουσίασις εὐκαιρίας ἐπίσης πρὸς ἐκτέλεσιν διαφόρων κοινωφελῶν ἔργων.

Καὶ ἀληθῶς, ἀγαπητοί, τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὅμοιον μὲ ἀτμομηχανήν, ἡ ὁποία τί παθαίνει ὅταν τὴν θερμάνῃ τις περισσότερον τοῦ δέοντος; Θραύεται, καὶ τότε ματαιόνεται ὁ σκοπός της. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ ἄνθρωπος ὅταν κοπιάζῃ πολὺ ἄνευ ἀναπαύσεως ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν καταβάλλεται προώρως καὶ ἀδυνατεῖ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν προορισμόν του, πίπτων καθ' ὁδὸν πρὸ τοῦ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέρμα.

Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνον σῶμα, διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ὁποίου ὀφείλει νὰ ἐργάζεται, νὰ κοπιᾷ καὶ ν' ἀναπαύεται εἰς ὡρισμένους σταθμούς. Εἶναι καὶ πνεῦμα καὶ καρδία, διὰ τὴν μόρφωσιν ταὶ ἀνάπτυξιν τῶν ὁποίων εἶναι ἀνάγκη ἀπὸ καιροῦ πάλιν εἰς καιρὸν νὰ λαμβάνῃ τὴν προσήκουσαν μέριμναν καὶ φροντίδα.

Προχωροῦμεν παρέκει· πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ὡς ἐκ τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ εὑρίσκωνται μακρὰν τῶν οἰκείων αὐτῶν ὁτὲ μὲν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, ὁτὲ δὲ δι' ὅλης τῆς ἑβδομάδος. Δὲν θὰ ἔπρεπε λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι νὰ ἔχουν εἰς τὴν διάθεσίν των μίαν ὁλόκληρον ἡμέραν ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, τὴν ὁποίαν νὰ διέλθουν ἐν ἀνέσει μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν νὰ ἐπισκεφθοῦν τοὺς φίλους καὶ τοὺς συγγενεῖς των, καὶ νὰ κάμουν ἕνα περίπατον ἀναψυχῆς, καὶ νὰ ἀναγνώσουν τί τὸ ὁποῖον νὰ τοὺς ἐνδιαφέρῃ, καὶ νὰ ἀκροασθοῦν κάμμίαν διδαχήν, καὶ νὰ συσκεφθοῦν πρὸς ἀλλήλους περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων;

'Αλλ' ἐκτὸς ὅλων τούτων δὲν θὰ ἐχρειάζετο νὰ ὑπάρχῃ ἕνα μέσον αἰσθητόν, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ Χριστιανοὶ νὰ ἀναμιμνήσκωνται ὅτι ἀνήκουν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν Θρησκείαν καὶ νὰ συνδέωνται ἠθικῶς πρὸς ἀλλήλους καὶ νὰ ἀποφεύγουν τὰ πρὸς ἀλλήλους μίση καὶ τ' ἄλλη πάθη, καὶ ν' ἀντλοῦν ἠθικὰς δυνάμεις διὰ τὸν περαιτέρω βίον;

'Ιδοὺ διατί ὁμοῦ μὲ τ' ἄλλα πεπολιτισμένα κράτη ἐνομοθέτησε καὶ τὸ ἰδικόν μας Κράτος τὴν Κυριακὴν ἀργίαν καὶ τὴν ἐφήρμοσε καὶ παρ' ἡμῖν πρῶτον εἰς τὰς πόλεις, κατόπιν δὲ βεβαίως καὶ εἰς τοὺς ἐπαρχιακοὺς συνοικισμούς. Θὰ εἶναι θαυμάσια τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ σωτηρίου τούτου νόμου, ἂν θελήσωμεν νὰ τὸν ἐκμεταλλευθῶμεν καθὼς πρέπει. Διότι εἴδομεν εἰς τὸν σημερινόν μας λόγον ποῖος εἶναι ὁ ποικίλος σκοπὸς τῆς ἐφαρμοσθείσης Κυριακῆς ἀργίας. Καὶ εἶναι οὗτος, εἴπαμεν, πρῶτον ὁ τακτικὸς καὶ ἀνελλιπὴς ἐκκλησιασμὸς τῶν τε χωρικῶν καὶ τῶν κατοίκων τῶν πόλεων, τὸν ὁποῖον παρημέλουν μέχρι τοῦδε πολλοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς μὲν καὶ ἀπὸ τοὺς δὲ πρὸς μεγίστην ἠθικὴν καὶ θρησκευτικήν των βλάβην. Εἶναι δεύτερον ἡ διακοπὴ τῶν καθημερινῶν ἰδιωτικῶν ἐργασιῶν ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς ἀνάπαυσιν ἡμῶν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν οἰκογενειακῶν καὶ κοινωνικῶν ἡμῶν ὑποχρεώσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς συνεργασίαν καὶ σύμπραξιν ἡμῶν ὑπὲρ τῶν γενικωτέρων ἀναγκῶν μας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀρκετὰ πολλαί.

Διότι ποῦ εἶναι ἀκόμη παρ' ἡμῖν ὠργανωμένη προσηκόντως ἡ συνεργασία πρὸς ἀνέγερσιν ἢ ἐπιδιόρθωσιν ναῶν καὶ σχολικῶν κτιρίων, πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ὑπαρχόντων καὶ ἵδρυσιν καὶ ἄλλων ἀναγκαίων φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, πρὸς ἐκτέλεσιν ἐξυγιαντικῶν καὶ ἐκπολιτιστικῶν ἔργων, πρὸς ἀμοιβαίαν ἠθικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν διδασκαλίαν, πρὸς ἠθικὴν καθοδήγησιν τῆς νεολαίας, πρὸς ἐκρίζωσιν τῶν κακῶν ἕξεων καὶ τάσεων; Καὶ ὅμως πόσα ἐκ τούτων καὶ τῶν παρομοίων ἠδύναντο νὰ ἐνεργῶνται κατὰ τὴν Κυριακὴν καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἑορτὰς χωρὶς ἐντεῦθεν οὔτε ἡ ἀργία τῆς ἑορτῆς νὰ καταργῆται, οὔτε ὁ σκοπὸς τῆς ἀναπαύσεως νὰ ματαιώνηται! Καὶ ἡ μὲν Πολιτεία προσηκόντως μεριμνῶσα ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἔπραξε τὸ μέρος της, καθιερώσασα διὰ νόμου τὴν Κυριακὴν ἀργίαν καὶ παρέσχεν εἰς ἡμᾶς τὴν εὐκαιρίαν νὰ φροντίσωμεν περὶ τῶν θρησκευτικῶν, τῶν ἠθικῶν, τῶν οἰκογενειακῶν καὶ κοινωνικῶν ἡμῶν συμφερόντων, ἐξ ἡμῶν δὲ ἐξαρτᾶται νὰ ἐπωφεληθῶμεν τὸν ἐκκλησιαστικὸν καὶ πολιτικὸν νόμον.